šukėmis. Dalyje šurfo iki 80 cm gylio fiksuotas perkasimas be radinių. Šurfe 9, prie žvalgytos teritorijos šlaito iki 2,06 m gylio fiksuotas maišytas supiltinis kultūrinis sluoksnis su XVI–XVII a. radiniais. Šurfe 10 iki 29 cm gylio fiksuotas maišytas kultūrinis sluoksnis. Šurfe 11 iki 24 cm gylio fiksuotas maišytas kultūrinis sluoksnis, po juo iki 47 cm gylio fiksuotas supiltinis sluoksnis su raudonų plytų griuvenomis. Šurfe 12 iki 22 cm gylio fiksuotas maišytas kultūrinis sluoksnis su plytų fragmentais, po juo atsidengė supiltinis sudegusių deformuotų plytų dalių ir fragmentų sluoksnis. Plytos raudono molio, be braukų, 11,8–12,3, 13,1–13,6 cm pločio, 8,6–9,6, 10,2–11,3 cm aukščio. Sveikų plytų nerasta. Tarp plytų fragmentų rasti dviejų lovinių čerpių fragmentai. Sluoksnis tirtas iki 1 m gylio, tad išsamiai neištirtas, įžemis nepasiektas. Sluoksnis sietinas su plytų ir čerpių gamybos proceso liekanomis. Jis, matyt, susidarė į daubą nuo nuokalnės pilant plytų gamybos metu susidariusį gamybos broką. Neatmestina galimybė, kad čia suverstos plytos tvarkant Senųjų Trakų pilies teritoriją po XIV a. pabaigos gaisro ar vėlesnių darbų metu, tačiau prie plytų nepastebėta skiedinio liekanų. Plytos pagal molio masę ir dydį labai panašios į Senųjų Trakų piliavietėje rastas plytas, tik piliavietėje rastų plytų plotis įvairavo nuo 13 iki 16 cm.

Žvalgytame plote Trakų g. pradžioje, beveik visuose tirtuose šurfuose fiksuotas kultūrinis sluoksnis ar jo liekanos su XIV ir XVI–XVII a. radiniais. Gatvės R pusėje dalis žvalgytos teritorijos ir jos šlaitai galėjo būti suformuoti įvairių darbų metu, sietinų su pilies statybos bei, matyt, vienuolyno gyvavimo laikotarpiu.

Šalia kelio Trakai–Senieji Trakai, prie kelių sankirtos įvažiuojant į Senuosius Trakus, ištirtas šurfas 13. Šiame šurfe iki 35 cm gylio fiksuoti tik juodžemio ir judinto žvyro sluoksniai be radinių, archeologinio sluoksnio nerasta.

THE VICINITY OF TRAKŲ ST. IN SENIEJI TRAKAI

13 test pits (with a total area of 17 m^2) were excavated in the vicinity of Trakų St. in Senieji Trakai. A 14^{th}–20^{th} century cultural layer up to 2.06 m thick and containing household pottery, 'pot-shaped' (*Topfkachel*) and flat stove tiles, roof tiles, and brick finds was discovered in some of the test pits.

ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI PAŠVITINIO IR SKAISTGIRIO MIESTELIUOSE

Ernestas VASILIAUSKAS

Pasak M. Valančiaus, pirmoji **Pašvitinio** bažnyčia (tiksliai neaišku kas – koplyčia ar bažnytėlė) pastatyta 1459 m. Kiti tyrinėtojai nurodo 1495 m. datą. Dabartinė bažnyčia statyta 1825 arba 1852 m. Pirmą kartą Pašvitinys įvardytas miesteliu 1637 m., o turgaus bei prekymečių privilegiją gavo 1703 m. Pašvitinio apylinkės tuo metu priklausė Žemaitijos vyskupystei, čia buvo vyskupo dvaras. Pagal XVI a. pabaigos – XVII a. pirmosios pusės žemaičių vyskupų itinerariumus matyti, kad dvare ne kartą lankėsi vyskupai: Merkelis Giedraitis 1595–1605 m. laikotarpyje 2 kartus, Mikalojus Pacas 1611–1613 m. – 5, Stanislovas

Kiška 1619–1621 m. – 2, Jurgis Tiškevičius 1634–1642 m. – 3 kartus.

2005–2006 m. Pašvitinio miestelyje (Pakruojo r.) buvo atlikti pirmieji archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai (KU Istorijos katedra) siekiant nustatyti kultūrinių sluoksnių paplitimą ir jų chronologiją. Jų metu buvo iškasta 15 šurfų, ištirtas bendras 27,9 m^2 plotas.

Kultūriniai sluoksniai su XVII–XVIII a. datuojama tradicine krašto (redukcine) ir oksidacine glazūruota keramika (kaip rodo archeologiniai tyrinėjimai Joniškio senamiestyje, ankstyvųjų XVI a. sluoksnių beveik neįmanoma užfiksuoti) rasti Pašvitinio miestelio centrinėje dalyje – aikštėje ir šventoriuje, šurfuose 14, 15. Be to, miestelio V dalyje, Joniškio g. 2 sklype, atsitiktinai rasta XVI–XVII a. žiestos tradicinės krašto (redukcinės) keramikos šukė profiliuotu kakleliu (1 pav.). Šurfuose 3, 5, 13 24–62 cm gylyje užfiksuotas rusvo smėlio, maišyto su pilkomis žemėmis, sluoksnis, kuriame buvo degėsių. Pastarųjų sluoksnių chronologija ir susiformavimo aplinkybės lieka neaiškios.

Tyrinėjimų metu taip pat buvo surinkta XIX a. antrąja puse – XX a. pirmąja puse datuojamos keramikos, aptikti to laiko pastatų pamatai.



1 pav. Atsitiktinai rasta keramika Pašvitinyje. *E.Vasiliausko nuotr.*
Fig. 1. Pottery found by chance in Pašvitinys.

Nustatant Pašvitinio susikūrimo pradžią, nemažai duomenų gali suteikti paties miestelio urbanistinė struktūra. Tuo metu bažnytkaimis buvo linijinio (gatvinio) tipo – tęsėsi nuo bažnyčios su šventoriaus kapinėmis (nuo XVI a.) iš Š (kelias į Žeimelį) į P – čia yra XIX–XX a. kapinės, ir toliau vedė link Linkuvos. Š gale, ant kalvelės, šalia bažnyčios buvo turgaus aikštė, čia kryžiavosi keliai iš Joniškio, Žeimelio, Pelaniškių ir Linkuvos, sklypai aplink ją turėjo būti smulkūs.

Kad Pašvitinio miestelis nebuvo reikšmingas XVI–XVIII a. Šiaurės Lietuvos prekybos ir amatų centras, liudija tai, kad apylinkėse nėra žinoma nė vieno monetų lobio. Tuo metu regione svarbiausi miestai ir miesteliai buvo Joniškis, Žeimelis, Linkuva. O per gyvenvietę ėję keliai to meto užsienio prekyboje Šiaurės Lietuvoje nebuvo svarbūs. Kaip rodo XIX a. pirmosios pusės Kuršo gubernijos žemėlapiai, keliai, ėję iš stambesnių LDK V dalies miestų į Rygą, Pašvitinį lenkė. Vienas jų iš Šiaulių ėjo per Joniškį, o kitas – iš Kauno per Šeduvą–Linkuvą.

Pašvitinys buvo daugiau vyskupo stambaus dvaro vieta nei miestelis. Tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad Pašvitinio pirmoji bažnyčia, miestelis (nagrinėjamu laikotarpiu labiau tiktų bažnytkaimio terminas) XVI–XVIII a. kūrėsi ir vystėsi dabartinėje vietoje.

Po Žalgirio mūšio 1426 m., kai buvo tikslinama siena tarp Livonijos ir LDK, pirmą kartą šalia kitų gyvenviečių dabartinio Joniškio rajono teritorijoje buvo paminėtas ir **Skaistgirys** (?) (vokiškai *Scheiszerlouke*).

Skaistgirys kaip miestelis pirmą kartą įvardijamas 1735 m., bet privilegijos prekybai niekada negavo. Pirmoji koplyčia yra minima 1668 m., o dabartinė bažnyčia pastatyta 1838 m.

2006 m. buvo atlikti pirmieji archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai (KU Istorijos katedra) Skaistgirio miestelyje (Joniškio r.) siekiant nustatyti kultūrinių sluoksnių paplitimą, jų chronologiją, aptikti seniausius XV a. sluoksnius. Buvo iškasta 11 šurfų, ištirtas bendras 19,75 m^2 plotas.

Kultūriniai sluoksniai su XVII–XIX a. žiesta tradicine krašto (redukcine; kakleliai tiesūs, profiliuoti (2 pav.), įgaubti) ir oksidacine glazūruota keramika, akmenų grindiniu (?) (22–26 cm gylyje) rasti šurfe 7, o šurfe 4, 60 cm gylyje, rastas degėsių sluoksnis (jį datuojančių radinių neaptikta). Atsitiktinės žiestos XVI–XVIII a. tradicinės krašto (redukcinės) keramikos (kakleliai profiliuoti, viena šoninė šukė dekoruota bangelės ornamentu) surinkta Kaštonų g. 21 ir 23 daržuose.

Nustatant Skaistgirio susikūrimo pradžią, nemažai duomenų gali suteikti paties miestelio urbanistinė struktūra. Tuo metu bažnytkaimis buvo linijinio (gatvinio) tipo – tęsėsi nuo bažnyčios su šventoriaus kapinėmis ŠR (link Joniškio?) į PV – link Žagarės (?). Tačiau daržuose į P nuo bažnyčios ir R nuo Kaštonų g. radus atsitiktinės XVI–XVIII a. keramikos, galima manyti, kad užstatymas yra buvęs ir šioje miestelio dalyje.

Radiniai perduoti saugoti JIKM.



2 pav. Žiesto puodo dalis iš šurfo 7 Skaistgiryje. *E.Vasiliausko nuotr.*
Fig. 2. Part of a thrown pot from test pit 7 in Skaistgirys.

FIELD EVALUATIONS IN THE TOWNS OF PAŠVITINYS AND SKAISTGIRYS

An evaluation was conducted in 2005–2006 in Pašvitinys (Pakruojas Dist.). 15 test pits with a total excavated area of 27.9 m^2 were excavated during it. Cultural layers with traditional local (reduction) and oxidation glazed pottery dating to the 17th–18th centuries were found in the central part of Pašvitinys, i.e. its square and churchyard. In addition, a sherd of traditional local (reduction) thrown pottery dating to the 16th–17th centuries (Fig. 1) was found by chance in the W part of the town.

In 2006 an evaluation was conducted in Skaistgirys (Joniškis Dist.). 11 test pits with a total excavated area of 19.75 m^2, were excavated during it. Cultural layers with traditional local (reduction) (Fig. 2) and oxidation glazed pottery dating to the 17th–19th centuries as well as stone paving (?) were found in test pit 7. Isolated traditional local (reduction) thrown pottery dating to the 16th–18th centuries was gathered in the gardens on Kaštonų St. 21 and 23.